

Формування поняття «обмежена осудність» в історичному контексті

Zaviazkina N.V. The formation of the concept «limited responsibility» in a historical context / N.V. Zaviazkina // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 30. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 210–219.

Н.В. Завязкіна. Формування поняття «обмежена осудність» в історичному контексті. У статті розкрито неоднозначність поняття «обмежена осудність» в історичному контексті. Проаналізовано, що відсутність чітко визначеної позиції стосовно даної проблеми у вітчизняних та зарубіжних дослідженнях, можливі правові наслідки – все це разом визначає актуальність вказаної проблеми та підкреслює необхідність більш глибокого дослідження теоретичних і практичних аспектів зазначеної категорії. Розглянуто питання необхідності визнання психологічного критерію обмеженої осудності як одного з домінуючих чинників у причинно-наслідковому ланцюгу здійснюваного протиправного діяння.

Доказано, що кримінально-правові категорії осудності, неосудності та обмеженої осудності тісно переплітаються з категоріями психології, судової психіатрії, філософії. Вирішення проблем осудності, неосудності та обмеженої осудності є комплексним та можливе лише на стику наук, із широким застосуванням знань, розроблених представниками цих наук. Оскільки при обґрунтуванні будь-якого нового науково-практичного поняття, особливо такого, що знаходиться на перетині галузей, необхідним стає аналіз існуючої проблематики за весь період існування, стає зрозумілим вчасність психологічного аналізу даної проблеми в історичному контексті. Зроблено висновок, що введення до нового кримінального законодавства України норми обмеженої осудності, зумовило проведення численних досліджень у різних галузях та стало одним із основних досягнень сучасної законотворчості, яке спонукає судові галузі наук (психології, психіатрії, юриспруденції) до ґрунтовної розробки цієї проблеми з метою удосконалення нормативно-правової регламентації судово-експертної діяльності.

Ключові слова: обмежена осудність, історичний погляд, психологія, експертиза, законодавство, інтелект, воля.

Н.В. Завязкіна Формирование понятия «ограниченная вменяемость» в историческом контексте. В статье раскрыта неоднозначность

поняття «ограниченная вменяемость» в историческом контексте. Проанализировано, что отсутствие определенной позиции по данной проблеме в отечественных и зарубежных исследованиях, возможные правовые последствия – все это вместе определяет актуальность проблемы и подчеркивает необходимость более глубокого исследования теоретических и практических аспектов указанной категории. Рассмотрен вопрос о необходимости признания психологического критерия ограниченной вменяемости как одного из доминирующих факторов в причинно-следственной цепи осуществляемого противоправного деяния.

Доказано, что уголовно-правовые категории вменяемости, невменяемости и ограниченной вменяемости тесно переплетаются с категориями психологии, судебной психиатрии, философии. Решение проблем вменяемости, невменяемости и ограниченной вменяемости является комплексным и возможно только на стыке наук, с широким применением знаний учёных разных областей. Поскольку при обосновании любого нового научно-практического понятия, особенно такого, которое находится на пересечении отраслей, необходимым становится анализ существующей проблематики за весь период существования, становится понятным своевременность психологического анализа данной проблемы в историческом контексте. Сделан вывод, что введение в новое уголовное законодательство Украины нормы ограниченной вменяемости, обусловило проведение многочисленных исследований в различных областях и стало одним из основных достижений современного законотворчества, которое побуждает смежные области наук (психологии, психиатрии, юриспруденции) к основательной разработке этой проблемы с целью усовершенствования нормативно-правовой регламентации судебно-экспертной деятельности.

Ключевые слова: ограниченная вменяемость, исторический взгляд, психология, экспертиза, законодательство, интеллект, воля.

Постановка проблеми. При обґрунтуванні будь-якого нового науково-практичного поняття, особливо такого, що знаходиться на перетині галузей, необхідним стає аналіз існуючої проблематики за весь період існування. Кримінально-правові категорії осудності, неосудності та обмеженої осудності тісно переплітаються з категоріями психології, судової психіатрії, філософії. Вирішення проблем осудності, неосудності та обмеженої осудності є комплексним і можливе лише на стику наук, із широким застосуванням знань, розроблених представниками цих наук.

Вихідні передумови. Маючи більш ніж вікову історію, еволюція поняття обмеженої осудності впродовж різних етапів його становлення, розпочинаючи з дореформеного періоду ХІХ століття (1800 – 1860 р.р.), характеризується альтернативною зміною провідних наукових уявлень і положень теорії обмеженої осудності.

Мета дослідження полягає у розкритті існуючих підходів в історичному сенсі задля розуміння психологічного підґрунтя категорії «обмежена осудність».

Основний матеріал і результати дослідження. Введення інституту обмеженої осудності, що фактично співпало з освоєнням наукою ідей доказової медицини, актуалізувало принципово нову для судової психології та психіатрії проблему – пошук об'єктивних критеріїв оцінки здатності осудної особи усвідомлювати власні дії й (або) керувати ними, а також ступінь їх порушення в період скоєння протиправних дій. Мова йде про психічні розлади межевого рівня, що обмежують розуміння, усвідомлення й вільну регуляцію особою власної кримінальної поведінки (В.Б. Первомайський, 1993; С.М. Шишков, 1994; Ф.В. Кондрацьєв, 1996; Й.А.Кудрявцев, 1996; Б.В. Шостакович, 2000).

Питання про обмежену осудність у рамках історично сформованих шкіл кримінального права було доволі різноманітним та вплинуло на кримінальне законодавство взагалі.

У своїй праці «про злочини і покарання» Ч.Беккаріа – засновник класичної школи кримінального права, наукові праці котрого змусили юристів задуматися над проблемою осудності й неосудності осіб, що вчинили суспільно небезпечні діяння, закликав до зміни системи карної юстиції, яка існувала в Європі [1]. Поняття обмеженої осудності також було включено у XIX столітті до Шведського (1864 р.), Датського (1886 р.), Фінського (1889 р.) кримінальних законодавств, що істотно позначилося на розвитку інституту обмеженої осудності. Більшість представників цієї школи (зокрема І. Бентам, А. Фейєрбах), вважали поняття осудності й вини взаємопов'язаними, оскільки особа, яка несе на собі менше суб'єктивної вини, відповідно має нести менше покарання. Тобто увага була зосереджена на вирішенні питання: вводити обмежену осудність до кримінального законодавства, визнаючи у всіх випадках її обставиною, що пом'якшує відповідальність і покарання, чи ні.

Важливий внесок у розробку поняття «індивідуалізації покарання» зробили представники соціологічної школи кримінального права Західної Європи (Ф.Лист, Г. Тард, Ван-Гомель та ін.). На думку представників цієї школи, боротися зі злочинністю можна тільки впливаючи на фактори, що її породжують, а коріння цих факторів треба шукати в середовищі, яке оточує злочинця, і в його індивідуальній психології. Покарання повинне служити захистом суспільства від злочинності але ж об'єктом покарання є не злочин, а сам злочинець, його антисоціальні ін-

стинкти й нахили [2]. В 1898 р. У Дрездені відбувся з'їзд судових приставів, який виніс резолюцію про необхідність визнання особливої категорії психічно неповноцінних осіб, до яких слід застосовувати лікувальні заходи та заходи безпеки. Таке питання обговорювалось і в Паризькій групі Союзу криміналістів. На їх думку, особи, які вчинили злочин у стані обмеженої осудності, повинні направлятися не до кримінального судді, а до лікаря-психіатра.

У дореволюційній Росії вчені, володіючи авторитетною думкою і висловлюючи свої скептичні погляди, зіграли не останню роль у тому, що категорія обмеженої осудності не отримала тоді свого належного розвитку. О.Ф. Кістяківський в одній із своїх робіт висловив свою думку наступним чином: «Немає середнього стану осудності і неосудності, оскільки зменшена осудність є все ж осудність» [3,4]. У Російській імперії, до складу якої входила Україна, обмежена осудність не була законодавчо закріплена. Провідні юристи і психіатри (М.С. Таганцев, С.В. Познишев, В.П. Сербський), які були активними учасниками підготовки кримінальних законів, займали негативну позицію з питання законодавчого закріплення обмеженої осудності [5,6]. Тому ані у першому кримінальному законі СРСР, ані у кримінальних і кримінально-процесуальних кодексах союзних республік категорія обмеженої осудності не знайшла свого законодавчого втілення. Вже у радянські часи деякі науковці продовжували стверджувати, що поняття зменшеної осудності неспроможні в науковому відношенні і абсолютно непридатні з практичної точки зору, а продовжувачі цих поглядів на сучасному етапі наводять свої аргументи проти існування обмеженої осудності в кримінальному законодавстві [7].

Проте, дискусія про можливість чи неможливість введення до кримінального законодавства самого терміна «обмежена осудність», про необхідність особливого підходу до осіб, які фактично є обмежено осудними, продовжувалась. Так, у роботах відомих у той час вчених, які висловлювалися на захист зменшеної осудності (М.М. Ісаєв, В.С. Трахтеров, О.О. Жижиленко) було чимало переконливих аргументів. Вони стверджували, що зменшену осудність треба розглядати як обставину, яка усуває кримінальну відповідальність, тому зменшено осудних треба направляти у лікарні, бо карати їх безглуздо [7]. Таке бачення знайшло своє відображення і в першому Виправно-трудовому кодексі УРСР 1925 року, в якому передбачалося створення колоній для психічно неврівноважених осіб, а також в «Основних за-

садах кримінального законодавства СРСР і союзних республік» 1924 року, яким передбачалося поєднання медичних і судово-виправних заходів.

У післявоєнні роки на з'їздах в Європі вже з новими уявленнями розглядалася проблема неосудності й осудності, здебільше осіб із психічними аномаліями, які вчинили злочин, та ставлення до злочинців з розладами особистості. Прихильники обмеженої осудності вважали за можливе пом'якшення покарання особам, які страждали психічними аномаліями.

У кримінальних кодексах (КК) країн СНД міра зменшеної осудності містить різні тлумачення цієї категорії. Так, у ст.29 «Зменшена осудність» КК Республіки Білорусь зазначено наступне: особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння не могла повною мірою усвідомлювати значення своїх дій чи керувати ними внаслідок хворобливого психічного розладу чи розумової відсталості, тобто знаходилася в стані обмеженої осудності, не звільнюється від кримінальної відповідальності. Згідно з ч.2 цієї ж статті, стан обмеженої осудності може слугувати підставою для застосування до особи примусових заходів безпеки й лікування.

Ст. 35 «Обмежена осудність» КК Грузії передбачає, що кримінальній відповідальності підлягає особа, визнана судом обмежено осудною, тобто такою, яка під час вчинення злочину, внаслідок наявного в неї психічного розладу (захворювання), була не в змозі усвідомлювати повною мірою свої дії чи керувати ними. До такої особи суд може застосовувати примусові заходи медичного характеру. КК Азербайджана та Казахстану не мають понять обмеженої чи зменшеної осудності. У ст. 22 КК Російської Федерації немає точного тлумачення обмеженої осудності, але саме цей стан визначається психічним розладом, який не виключає осудності, внаслідок якого особа під час вчинення злочину не могла повною мірою усвідомлювати фактичний характер і суспільну небезпечність своїх дій чи керувати ними [8, 9].

В Україні у 2001 р. до нового кримінального законодавства було введено норму про обмежену осудність, що зумовило проведення численних досліджень у різних галузях, спорів щодо правомірності існування цієї категорії та стало одним з основних досягнень сучасної законотворчості, яке спонукає судові галузі наук (психології, психіатрії, юриспруденції) до ґрунтовної розробки цієї проблеми з метою удосконалення нормативно-правової регламентації судово-експертної діяльності [10]. Із часу вступу в дію нового Кримінального кодексу України з відповідною статтею, яка регламентує кримінальну відповідальність осіб із

психічними розладами, що не виключають осудності, істотно розширився спектр завдань, які стоять перед судовою психолого-психіатричною експертизою. Вирішення питань, пов'язаних із визначенням обмеженої здатності суб'єкта злочину усвідомлювати значення своїх протиправних дій або керувати ними, сприяло розвитку нового етапу теорії й практики комплексних судових психолого-психіатричних експертиз [11, 12]. На думку провідних психологів, судових психологів та психіатрів (Ю.М. Антонян, Л.М. Балабанова, Б.С. Братусь, І.А. Семенцова, О.Д. Сітковська, Й.А. Кудрявцев, Ф.С. Сафуанов, М.В. Морозова, Т.П. Печернікова та ін.) експертна оцінка психічного стану підекспертного стосовно винесення висновку щодо обмеженої осудності не може ґрунтуватися лише на психопатологічних критеріях [13, 14, 15, 16, 17]. Необхідна оцінка структури особистості досліджуваного, емоційно-вольової, мотиваційної сфери, ступеня вольової регуляції поведінки, рефлексії, здатності до адекватного вибору цілей і засобів їх досягнення, особливостей когнітивної сфери. Юридичний критерій обмеженої осудності сформульований як нездатність особи «повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними», містить інтелектуальну і вольову ознаки. Інтелектуальна ознака юридичного критерію обмеженої осудності означає, що особа, яка підозрюється у вчиненні злочину, не розуміє повною мірою фактичну сторону, дійсний зміст своєї поведінки. Вольова ознака свідчить про такий ступінь руйнування психічним, або межовим психічним розладом, вольової сфери людини, коли вона не може повною мірою керувати своїми діями. Це є самостійним елементом, який і при відсутності інтелектуальної ознаки може свідчити про наявність юридичного (психологічного) критерію обмеженої осудності. Ґрунтовні дані судової психології свідчать про те, що особа, яка скоїла суспільно небезпечне діяння, при визначеному стані психіки усвідомлює фактичну сторону свого діяння, може усвідомлювати суспільну небезпеку як своїх дій, так і їх наслідків, однак не може повною мірою керувати своєю поведінкою. Необхідно враховувати, що нездатність повною мірою усвідомлювати свої дії (інтелектуальна ознака) завжди свідчить і про наявність вольової ознаки – нездатності повною мірою керувати цими діями і, отже, про наявність юридичного критерію обмеженої осудності. Порушення в інтелектуальній і вольовій сфері, розлади емоційної сфери, відсутність самокритичності, самоконтролю, обмеженість інтересів, не дозволяють особі застосовувати адекватне до конкретної ситуації рішення, зіставляти свої дії з

соціально-правовими нормами та нормами моралі. Але ж такі порушення не виключають здатність людини контролювати свої дії та керувати ними. Важливим моментом у комплексній оцінці чинників, що визначають експертний висновок, є вивчення кримінальної ситуації, що дозволяє оцінити ступінь актуалізації та впливу психопатологічного розладу, наявного у підекспертного, на його здатність до повноцінної регуляції своєї поведінки в період здійснення протиправних дій.

Висновки. Представлена проблема й сьогодні не має однозначного тлумачення. Не існує однозначної позиції щодо неї й у зарубіжній літературі, не дивлячись на те, що в більшості європейських країн поняття обмеженої (зменшеної) осудності було введене до кримінального законодавства з середини ХІХ століття. Правові наслідки обмеження осудності в різних країнах (Німеччина, Польща, Чехія, Данія, Угорщина та ін.) залишаються різними – від зменшення терміну покарання до обов'язкового застосування психіатричного лікування в період відбування покарання [18]. Отже, неоднозначність у підходах до проблеми обмеженої осудності визначає її актуальність і підкреслює необхідність більш глибокого дослідження її теоретичних і практичних аспектів із урахуванням вимог сучасної психології та експертології й потреб судочинства та суспільства в цілому.

Список використаних джерел

1. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях / Ч.Беккариа; сост.и предисл. В.С.Овчинского. – М. : ИНФРА–М, 2004. – 184 с.
2. Фейнберг Ц.М. Учение о вменяемости в различных школах уголовного права и судебной психиатрии / Ц.М. Фейнберг // Проблемы судебной психиатрии. – Сб. 5. – М., 1946. – С. 3–90.
3. Богомятков Ю.С. Проблемы невменяемости в советском уголовном праве (понятие вменяемости): [учебное пособие] / Ю.С.Богомятков. – Уфа : Башкирский гос. ун-т, 1978. – 40 с.
4. Приходько Т.М. Проблема зменшеної осудності у кримінальному праві / Т.М. Приходько. – Одеса : Маяк, 1998. – 56 с.
5. Сербский В.П. Судебная психопатология: лекции. Законодательство о душевнобольных. – Вып. 1 / В.П.Сербский. – М. : 1895. – 228 с.
6. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая. В 2-х т. / Н.С. Таганцев. – М. : Наука, 1994. – Т.1. – 380 с.

7. Сущенко Ю.К. О совершенствовании понятий «вменяемость» и «невменяемость» / Ю.К.Сущенко // Становление и развитие советского уголовного законодательства: материалы межвуз. науч. конф., посвященной 50-летию первого советского уголовного кодекса. – Волгоград : Высшая следственная школа МВД СССР, 1973. – С.67–73.
8. Нагаев В.В. Основы судебно-психологической экспертизы / В.В. Нагаев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2000. – 333 с.
9. Морозова М.В. Проблема интеграции специалистов в экспертизе по уголовным делам: пределы компетенции психолога-эксперта при оценке вменяемости / М.В. Морозова, О.Ф. Савина // Психология и право. – 2011. – №2.
10. Гуцал В. Розвиток судової психіатрії в Україні: історичний нарис / В.Гуцал, З.Кошулинська, А.Маланчук та ін. // Медицина світу. – Спец. вип.: психіатрія. Обмежена осудність: психіатричні, психотерапевтичні, психологічні та правові аспекти. – Львів, 2009. – С. 3–9.
11. Первомайский В.Б. Современные подходы к решению проблемы ограниченной вменяемости / В.Б.Первомайский, И.И.Семенова // Архів психіатрії. – 2005. – №1. – С. 47–50.
12. Медицинская и судебная психология // [Т.Б. Дмитриева, Ф.С. Сафуанов, Е.И. Сулимовская и др.]; под ред. Т.Б. Дмитриевой, Ф.С. Сафуанова. – [2-е изд]. – М. : Генезис, 2005. – 606 с.
13. Братусь Б.С. Аномалии личности / Б.С. Братусь. – М.: Мысль, 1988. – 304 с.
14. Иванников В.А. Психологические механизмы волевой регуляции /В.А. Иванников. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 142 с.
15. Сафуанов Ф.С. Судебно-психологическая экспертиза в уголовном процессе / Ф.С. Сафуанов. – М. : Смысл, 1998. – 189 с.
16. Ситковская О.Д. Психология уголовной ответственности / О.Д.Ситковская. – М. : Изд-во «НОРМА», 1998. – 285 с.
17. Кудрявцев И.А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза / И.А. Кудрявцев. – М. : Юрск. лит, 1988 – 224 с.
18. Хавронюк М.І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації : [монографія] / М.І.Хавронюк. – К. : ІСТИНА, 2005. – 264 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bekkaria Ch. O prestuplenijah i nakazanijah / Ch.Bekkaria; sost.i predisl. V.S.Ovchinskogo. – М. : INFRA-M, 2004. – 184 с.

2. Fejnberg C.M. Uchenie o vmenjaemosti v razlichnyh shkolah ugolovnogogo prava i sudebnoj psihiatrii / C.M. Fejnberg // Problemy sudebnoj psihiatrii. – M. – Sb.5. – 1946. – S. 3–90.
3. Bogomjagkov Ju.S. Problemy nevmenjaemosti v sovetskom ugolovnom prave (ponjatie vmenjaemosti): [uchebnoe posobie] / Ju.S.Bogomjagkov. – Ufa: Bashkirskij gos. un-t, 1978. – 40 s.
4. Pryhod'ko T.M. Problema zmenshenoi' osudnosti u kryminal'nomu pravi / T.M. Pryhod'ko. – Odesa : Majak, 1998. – 56 s.
5. Serbskij V.P. Sudebnaja psihopatologija: lekci. Zakonodatel'stvo o dushevnobol'nyh. – Vyp. 1 / V.P.Serbskij. – M. : 1895. – 228 s.
6. Tagancev N.S. Russkoe ugolovnoe pravo. Lekcii. Chast' obshhaja. V 2 t. / N.S.Tagancev. – M. : Nauka, 1994. – T.1. – 380 s.
7. Sushhenko Ju.K. Osovershenstvovaniiponjatij «vmenjaemost'» i «nevmenjaemost'» / Ju.K.Sushhenko // Stanovlenie i razvitie sovetskogo ugolovnogogo zakonodatel'stva: materialy mezhvuz. nauch. konf., posvjashhennoj 50-letiju pervogo sovetskogo ugolovnogogo kodeksa. – Volgograd: Vysshaja sledstvennaja shkola MVD SSSR, 1973. – S.67–73.
8. Nagaev V.V. Osnovy sudebno-psihologicheskoy jekspertizy / V.V. Nagaev. – M.: JuNITI-DANA, 2000. – 333 .
9. Morozova M.V., Savina O.F. Problema integracii specialistov v jekspertize po ugolovnym delam: predely kompetencii psihologa-jeksperta pri ocenke vmenjaemosti // Psihologija i pravo. – 2011. №2.
10. Gucal V. Rozvytok sudovoi' psyhiatrii' v Ukrai'ni: istorychnyj narys / V.Gucal, Z.Koshulyns'ka, A.Malanchuk ta in. // Medycyna svitu. – Spec. vyp.: psyhiatrija. Obmezheni osudnist': psyhiatrychni, psyhoterapevtychni, psihologichni ta pravovi aspekty. – L'viv, 2009. – S. 3–9.
11. Pervomajskij V.B. Sovremennye podhody k resheniju problemy ogranichennoj vmenjaemosti / V.B.Pervomajskij, I.I.Semenova // Arhiv psihiatrii. – 2005. – №1. – S.47–50
12. Medicinskaja i sudebnaja psihologija // [T.B. Dmitrieva, F.S. Safuanov, E.I. Sulimovskaja i dr.]; pod red. T.B. Dmitrievoj, F.S. Safuanova. – [2-e izd]. – M. : Genezis, 2005. – 606 s.
13. Bratus' B.S. Anomalii lichnosti / B.S. Bratus'. – M.: Mysl', 1988. – 304 s.

14. Ivannikov V.A. Psihologicheskie mehanizmy volevoj reguljacji / V.A. Ivannikov. – M. : Izd-vo Mosk. un-ta, 1991. – 142 s.
15. Safuanov F.S. Sudebno-psihologicheskaja jekspertiza v ugovnom processe / F.S. Safuanov. – M. : Smysl, 1998. – 189 s.
16. Sitkovskaja O.D. Psihologija ugovnoj otvetstvennosti / O.D. Sitkovskaja. – M. : Izd-vo «NORMA», 1998. – 285 s.
17. Kudrjavcev I.A. Sudebnaja psihologo-psihiatricheskaja jekspertiza / I.A. Kudrjavcev. – M. : Jursk. lit., 1988 – 224 s.
18. Havronjuk M.I. Suchasne zagal'nojevropejs'ke kryminal'ne zakonodavstvo: problemy garmonizacii' : [monografija] / M.I. Havronjuk. – K. : ISTDYNA, 2005. – 264 s.

N.V. Zaviazkina. The formation of the concept «limited responsibility» in a historical context. This article is devoted to the problems of the effective using of limited responsibility, due to the specification at the intersection of science concepts. In the focus of the article there is the question of necessity of recognizing the psychological criterion of limited responsibility as one of the dominant factors in the cause-effect chain of implemented illegitimate action. The relevance of this issue consists of the ambiguity concepts in a historical context, the lack of a clear position according to this problem in the domestic and foreign studies, the possible legal consequences.

It is proved that criminal and legal categories of responsibility, diminished responsibility and limited responsibility closely intertwine with categories of psychology, judicial psychiatry, and philosophy. The solution of problems of responsibility, diminished responsibility and limited responsibility is complex and it is possible only on a joint of sciences, with broad application of knowledge of scientific different areas. As in justification of any new scientific and practical concept, especially such which's on crossing of branches, it is necessary to analyze the existing perspective for the entire period of existence there's clear a timeliness of the psychological analysis of this problem in a historical context.

The conclusion is drawn that introduction to the new criminal legislation of Ukraine of standard of limited responsibility caused carrying out numerous researches in various areas and became one of the main achievements of modern lawmaking which induces juridical areas of sciences (psychology, psychiatry, law) to thorough development of this problem for the purpose of improvement of a standard and legal regulation of judicial and expert activities.

Key words: limited responsibility, psychology, historical view, legislation, expertise, intelligence, will.

Received July 11, 2015

Revised August 23, 2015

Accepted September 27, 2015